

MAKSİM GORKİ

İNSANLAR
ARASINDA

Çeviri: ERGİN ALTAY

MAKSİM GORKİ
İNSANLAR
ARASINDA

Can Klasik

V lyudyah, Maksim Gorki

© 2014, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2014

4. basım: Mayıs 2019, İstanbul

Bu kitabın 4. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Yayına hazırlayan: Sabri Gürses

Kapak uygulama: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3946-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750739460

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

MAKSİM GORKİ
İNSANLAR
ARASINDA

ROMAN

Rusça aslından çeviren

Ergin Altay

♥can

Maksim Gorki'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Yaşanmış Hikâyeler, 1987

Çocukluğum, 2013

Mujik, 2014

Benim Üniversitelerim, 2014

Bozguncu, 2015

Ana, 2018

MAKSİM GORKİ, 1868'de Rusya'da doğdu. Babasını 5 yaşında kaybetti, annesinin yeniden evlenmesi üzerine büyükbabasının yanına gönderildi. Ancak birkaç ay okula gidebildi; sekiz yaşından itibaren çeşitli işlerde çok ağır koşullarda çalışmaya başladı. Böylece Rus işçi sınıfının yaşamını çok yakından tanıdı. Gerçek adı olan Aleksey Maksimoviç Peşkov yerine Rusçada "acı" anlamına gelen Gorki soyadı aldı. İlk öyküsü *Makar Çudra* (1892) Tiflis'te çalıştığı dönemde yayımlandı. Dergilerde yayımlanan ilk öykülerinin ardından, en iyi öykülerinden sayılan *Yirmi Altı Adam* ve *Bir Kız'la* (1899) birlikte ünü hızla yayıldı. İlk romanı *Foma'yı* (1899), *Üçler* (1900) izledi. *Ana* (1906) adlı romanını Rus devrimci hareketine adadı. 1902'de *Ayaktakımı Arasında* adlı ünlü oyununu yazdı. "Fırtına Kuşunun Türküsü" adlı şiiri, hem yayımlandığı derginin (*Jizn*) kapatılmasına hem de yazarın tutuklanmasına neden oldu; ancak dış ülkelerden gelen protestoların da etkisiyle Gorki salıverildi. 1905 Devrimi'nde önemli bir rol oynayan Gorki, 1906'da önce ABD'ye gitti, ardından İtalya'da yedi yıl siyasi sürgün olarak yaşadı. 1913'te ülkesine döndü, Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesine ve 1917'de Bolşeviklerin iktidara gelmesine karşı çıktı. Ancak 1919'dan sonra Lenin hükümetiyle işbirliği içine girdi. 1913-1923 yılları arasında başyapıtı sayılan *Çocukluğum*, *İnsanlar Arasında* ve *Benim Üniversitelerim*'den oluşan otobiyografik üçlemesini yayımladı. Devrim sonrası yaşadığı düş kırıklıklarından ötürü 1921-1928 yılları arasında İtalya'da kaldıktan sonra Stalin döneminde Sovyetler Birliği'ne döndü. 1934'te kurulan Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk

başkanı oldu. Toplumcu gerçekçilik olarak adlandırılan edebiyat yaklaşımının ortaya atılmasına katkıda bulundu. Son dönem yapıtlarının hemen hepsinde devrim öncesi yılları ele aldı. 1936'da kuşkuyla bir ölümle Moskova'da hayata veda etti.

ERGİN ALTAY, 1937 Edirne'de doğdu. İlk ve ortaokulu değişik şehirlerde okudu. 1953'te Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi. 1956'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Rusça öğretmenliği yaptı. İlk çevirisi, *Akbaba* dergisinde yayımlanan bir Mihail Zoşçenko öyküsüdür. Altay, Rus edebiyatının dünyaca ünlü pek çok klasiğini dilimize kazandırdı. Bunların arasında Puşkin'den *Yüzbaşının Kızı*, Gogol'den *Ölü Canlar*, Tolstoy'dan *Diriliş*, Dostoyevski'den *Suç ve Ceza* ile *Karamazov Kardeşler* gibi unutulmaz başyapıtlar sayılabilir.

I

İnsanlar arasındayım, kentin anacaddesinde, “Moda Ayakkabı” dükkânında “çırak” olarak çalışıyorum.

Patronum ufak tefek, şişman biri; esmer, bereli bir yüzü, yeşil dişleri, kirli ıslak gözleri var. Gözleri görmüyor gibi geliyor bana, bunu anlamak için karşısında yüzümü buruşturuyorum.

“Suratını buruşturup durma karşımda,” diyor sakın, ama sert bir tavırla.

Bu bulanık bakan gözlerin beni görmeleri ve gördüğüne inanmaları hiç hoş değil; patronum belki de sadece tahmin ediyor yüzümü buruşturduğumu.

“Sana yüzünü buruşturma, dedim,” diyor sesini daha da alçaltıp kalın dudaklarını neredeyse kıpırdatmadan.

“Kollarını kaşıma...” diyen kuru fısıltısı geliyor kulağıma. “Kentın anacaddesinde birinci sınıf bir dükkânda çalışıyorsun, bunu unutmalısın! Çırak dediğın, dükkânın kapısında heykel gibi durur...”

Heykelin ne olduğunu bilmiyorum, kollarımı kaşımadan da edemiyorum. Kollarım dirseklerime kadar kırmızı lekelerle, yaralarla kaplı; uyuz böceğİ dayanılmaz bir şekilde yiyor yaralarımı.

Patron kollarıma bakarak, “Memleketinde ne iş yapıyordun sen?” diye soruyor.

Anlatıyorum, patron kül rengi saçlı yusuvarlak başını sallıyor, küçümser bir tavırla, “Eskicilik dilencilikten de, hırsızlıktan da kötüdür,” diyor.

Mağrur bir tavırla karşılık veriyorum:

“Ben hırsızlık da yaptım zaten!”

O zaman, kedinin patilerini koyduğu gibi, ellerini tezgâha koyuyor, boş gözlerini korkuyla yüzüme dikeyor, tıslıyor:

“Ne dedin sen? Nasıl?”

Nasıl ve neler çaldığımı anlatıyorum ona.

“Boş ver şimdi bunları. Eğer burada ayakkabı veya para çalarsan, hapse attırırım seni, büyüyünceye kadar orada kalırsın...”

Son derece sakın söylemişti bunu. Korktum, bu yüzden daha çok nefret ettim ondan.

Dükânda benden başka kuzenim Saşa Yakov ve yaşlı bir tezgâhtar daha vardı. Tezgâhtar yapışkan, kırmızı yüzlü, işinin ustası biriydi. Saşa, sarı redingot giyiyordu. Bir gömleği vardı, kravat takıyordu, pantolonu uzundu, kibirliydi, bana dönüp bakmıyordu bile.

Dedem beni patrona götürüp de Saşa’dan işi öğrenmem için bana yardımcı olmasını rica edince Saşa ağırbaşlı bir tavırla yüzünü buruşturmuş, önceden uyarılmıştı:

“Sözümü dinlerse olur!”

Dedem elini başıma koyup boynumu eğmişti.

“Onun sözünü dinle, yaşça senden büyük, görevinde de senden kıdemli...”

Saşa gözlerini yüzüme dikip uyarılmıştı beni:

“Dedenin ne dediğini unutma!”

Daha ilk günden de, bana karşı üstünlüğünden yararlanmaya başlamıştı.

“Kaşirin, gözlerini belirtme öyle,” diye uyarıyordu patron onu.

Saşa başını öne eğip, “Bir şey yaptığım yok benim,” diyordu, ama patron ısrar ediyordu:

“Surat asıp durma, yoksa müşteriler keçi sanacak seni...”

Tezgâhtar saygılı bir tavırla gülüyor, patron dudaklarını çirkin bir biçimde büküyor, yüzü mosmor olan Saşa tezgâhın arkasına siniyordu.

Bu tür konuşmalar hoşuma gitmiyordu, kullanılan sözcüklerin büyük çoğunluğunu anlayamıyordum, bazen bu insanlar yabancı bir dilde konuşuyorlar gibi geliyordu bana.

Bir kadın müşteri geldiğinde patron elini cebinden çıkarıyor, bıyığına şöyle bir dokunuyor, yüzüne en tatlı gülümsemesini takınıyordu. Gülümsemesi yanaklarını kırıştırırken, kör gözlerini hiç değiştirmiyordu. Tezgâhtar, dirseklerini iki yanına bastırarak doğruluyor, parmaklarını saygıyla açıyor; Saşa, fal taşı gibi açtığı gözlerini saklamaya çalışarak, ürkek ürkek kırıştırıyordu; ben, belli etmeden kollarımı kaşıyarak kapıda dikiliyor, satış seremonisini izliyordum.

Tezgâhtar, kadın müşterinin önünde yere diz çöküyor, parmaklarını tuhaf bir biçimde açarak ayakkabıyı denetiyordu. Elleri titriyordu, kadının bacağına, onu kırmaktan korkuyor gibi büyük bir dikkatle dokunuyordu, ama bacak baş aşağı duran iri bir şişe gibiydi.

Bir keresinde kadının biri bacağına sallayarak, ezilip büzülerek şöyle demişti:

“Ah, gıdıklıyorsunuz beni...”

“Ayağınıza çok yumuşak dokunduğum içindir efendim,” diye açıklamıştı tezgâhtar hızla ve heyecanla.

Onun kadın müşteriye yaltaklanmasını seyretmek çok gülünç oluyordu ve gülmek için yüzümü kapının camına dönüyordum. Gelgelelim, satışları izleme isteği-me engel olamıyordum. Tezgâhtarın davranışları çok eğlendiriyordu beni. Bir yandan da, parmaklarımı böylesine kibar bir biçimde hiçbir zaman açamayacağımı, başka

birinin ayağına böylesine ustaca ayakkabı giydiremeyeceğimi düşünüyordum.

Patron sık sık tezgâhın arkasındaki küçük odasına gider, Saşa'yı oraya çağırırdı; tezgâhtar da kadın müşteriyle baş başa kalırdı. Gene böyle bir anda tezgâhtar kızıl saçlı bir kadın müşterinin ayağına dokunduktan sonra parmaklarını birleştirip öptü.

"Ah," diye iç çekti kadın "çok yaramazsınız!" Tezgâhtar ise yanaklarını şişirip mırıldandı:

"Mımm-ih!"

O anda öyle bir kakhaha attım ki, yere düşeceğimden korktuğum için kapının koluna tutundum, kapı açıldı, başım kapının camına çarptı, cam kırıldı. Tezgâhtar ayaklarını yere vurarak bana bağıyor, patron iri, altın yüzüğüyle başıma vuruyor, Saşa kulaklarına asılıyordu; akşam eve giderken de sertçe azarlıyordu beni:

"Bu davranışların yüzünden kovacaklar seni! Gülecek ne vardı ortada?"

Ve sonra açıklama yaptı: Kadınlar tezgâhtardan hoşlanırsa, satışları artırır bu.

"O kadının ayakkabıya ihtiyacı yoktu, ama gereksiz olsa da, sırf yakışıklı tezgâhtarı görmek için, yeni bir ayakkabı almaya gelmişti. Sen bunu anlayamıyorsun işte! Kendi işine baksana..."

Bu gururuma dokundu. Hiç kimsenin, daha çok da Saşa'nın ilgilendiği yoktu benimle.

Hastalıklı, sinirli bir kadın olan aşçı sabahları ondan bir saat önce uyandırıyor ben; patronun, tezgâhtarın, Saşa'nın ayakkabılarını, elbiselerini temizliyordum, semaveri koyuyordum, bütün sobalar için odun getiriyordum, sefertaslarını yıkıyordum. Dükkâna gelince yerleri süpürüyor, toz alıyor, çayı hazırlıyor, müşterilerin istedikleri ayakkabıları getiriyor, yemeği almaya eve gidiyordum. O arada benim kapıdaki görevimi Saşa üstleni-

yor, bu gururuna dokunduğu için de, bana çıkışıyordu:

“Nerede kaldın, tembel şey! Geç işinin başına...”

Ağır geliyordu bana bu hayat, canım sıkılıyordu. Özgür yaşamaya, sabahtan akşama kadar Kunavino'nun kumlu sokaklarında, bulanık Oka'nın kıyısında, tarlalar da, ormanlarda dolaşmaya alışmıştım. Büyükannem, arkadaşlarım yanımda değillerdi, konuşabileceğim kimse yoktu. Oysa burada hayat çirkin, yalancı, ters yüzünü göstererek sinirlerimi bozuyordu.

Bayan müşteriler çoğu zaman bir şey almadan çıkıp gidiyorlardı; o zaman onlar, üçü birden aşağılanmış gibi hissediyorlardı kendilerini. Patron, yüzünden o tatlı gülümsemesini hemen siliyor, buyuruyordu:

“Kaşirin, ayakkabıları kaldır ortadan.”

Bu arada ağzını da bozuyordu:

“Domuz suratlı şıllık! Evde oturmaktan geri zekâlının canı sıkılmış, dükkân dükkân dolaşmaya çıkmış. Sen benim karım olacaktın da, gösterecektim sana...”

Sıska, kara gözlü, iri burunlu karısı tepine tepine, uşağına bağırır gibi bağırırdı ona.

Tanıdık bir müşteriyi yerlere kadar eğilerek, iltifatlarla yolcu ettikten sonra, kadın için arkasından öylesine çirkin, utanmazca şeyler söylüyorlardı ki, koşup kadına yetişmek, dükkândan çıktuktan sonra kendisi için söylenenleri ona anlatmak istiyordum.

Aslında, insanların birbirinin arkasından her zaman kötü konuştuklarını biliyordum. Ama bunlar birilerince kendilerinin en iyi insanlar olduğu kabul edilmiş, dünyayı yargılamak için görevlendirilmiş gibi, özellikle herkes için kötü şeyler söylüyorlardı. Çoğu insanı kısıyor, hiç kimseyi hiçbir zaman övmüyor, her insan için çirkin birtakım şeyler biliyorlardı.

Bir gün yanakları al al, gözleri ıslıl ıslıl genç bir kadın girdi dükkâna. Kadının üzerinde yakası siyah kürklü ka-

dife bir manto vardı. Yüzü kürkün içinde çok hoş bir çiçek gibi duruyordu. Mantosunu çıkarıp Saşa'nın uzattığı kollarının üzerine attığında daha da güzel olmuştu: Zarif bedenini açık mavi, ipek bir giysi sıkıca sarmıştı, kulaklarında pırlanta küpeler göz alıyordu. Güzeller Güzeli Vasilisa'yı¹ hatırlatmıştı bana ve onun valinin karısından başkası olamayacağından emindim. Aşırı saygılı, ateş önünde eğilir gibi yerlere kadar eğilerek çok hoş sözcüklerle karşıladılar onu. Patron da, tezgâhtar da, Saşa da dükkânın içinde dört dönüyorlardı. Dolapların camlarında üçünün de yansımalarını görüyordum. Sanki dükkânın içinde her şey yanmaya, erimeye başlamıştı, çabucak bambaşka bir görünüm, biçim alacaktı.

Kadın hiç oyalanmadan değerli bir çift çizme aldıktan sonra çıkıp gitti, patron dudaklarını şapırdatıp ıslık çalarak şöyle dedi:

“K-ancık fino...”

“Altı üstü bir aktris işte...” diye mırıldandı tezgâhtar küçümser bir tavırla.

Karşılıklı, kadının sevgililerinden, içkili âlemlerinden söz etmeye başladılar.

Yemekten sonra patron dükkânın arkasındaki odasına çekilip yattı. Ben de altın saatini açıp içine sirke damlattım. Onun uyandıktan sonra elinde saatiyle dükkâna döndüğünde şaşkın, şöyle mırıldandığını görmek pek hoşuma gitmişti:

“Şu işe bak! Saatim birden terledi sanki! Hiç böyle terlediği olmamıştı! Kötüye bir işaret olmasın bu?”

Dükkânda da, evde de durmadan çalışıyor olmama karşın, canım sıkılıyordu. Gitgide şöyle düşünmeye başlamıştım: Beni bu dükkândan kovmaları için ne yapabilirim?

1. Vasilisa Prekrasna, kahramanının adıyla anılan, ünlü bir Rus halk masalıdır. (Y.N.)

Üstleri başları kar içinde insanlar sessizce geçiyorlardı dükkânın önünden. Sanki toprağa vermek için birini mezarlığa götürüyorlar da, geride kaldılar, tabuta yetişmek için acele ediyorlardı. Atlar, rüzgârın bir araya topladığı kar yığınlarını güçlkle aşarken titriyorlardı. Büyük Perhiz zamanı olduğu için, dükkânın arkasındaki kilisenin çanı her gün pek hüzünlü çalıyordu; çanın her vuruşu yastık gibi çarpıyordu sanki başıma, canımı acıtmıyordu ama aptal gibi oluyordum.

Bir gün, dükkânın giriş kapısının önünde, yeni gelmiş ayakkabıların olduğu sandığı boşaltırken kilisenin yamrı yumru, bez parçalarından yapılmış gibi yumuşak, köpekler parçalamış gibi yara bere içindeki ihtiyar bekçisi geldi yanıma.

“Ey iyi insan, bir çift galoş çalsan benim için, hı?” dedi.

Cevap vermedim. Boş sandığın üzerine oturup esnedi, dudaklarını büküp tekrar aynı şeyi söyledi:

“Çalsan, hı?”

“Çalmak doğru değildir!” dedim.

“Ama herkes çalıyor. Acı bu ihtiyara!”

Aralarında yaşadığım insanlara hiç benzemiyordu. Hırsızlık yapmaya hazır olduğumdan kuşkusu olmadığını hissediyordum. Onun için pencerenin kenarına bir çift galoş koyacağımı söyledim.

“Tamam,” dedi pek sevinmeden, sakince. “Kandırmıyorsun ya beni, değil mi? Tamam, tamam, anlıyorum, kandırmıyorsun...”

Çizmesinin tabanıyla çamurlu, ıslak karı ezerek bir süre sessizce oturdu, sonra kilden yapılmış piposunu yakıtı ve birden korkuttu beni:

“Peki, ya aldatırsam seni? O galoşları alıp doğrudan patronuna götürür, onları bana elli kapiğe sattığını söylersem? Evet, ne diyorsun? Bir çiftinin fiyatı iki rubleden

fazladır ve sen elli kapiğe sattın onları bana! Hediye niyetine, hı?”

Söylediği şeyi yapmış gibi, bir şey diyemeden bakıyordum yüzüne. O hâlâ, çizmelerine bakarak ağzından burnundan mavi dumanlar çıkararak sakın, pis pis şöyle diyordu:

“Mesela, ya patronun böyle bir şey yapmamı istemişse benden: ‘Git şu çocuğu bir dene bakalım, ne kadar hırsızmış?’ demişse. O zaman ne olacak?”

“Galoş falan vermeyeceğim sana,” dedim öfkeyle.

“Söz verdiğine göre, vermek zorundasın!”

Kolumdan tutup beni kendine çekti, soğuk parmağıyla alınma vurarak tembel tembel ekledi:

“Durup dururken neden yapacaksın böyle bir şeyi!?”

“Sen rica ettin diye.”

“Daha birçok şey rica edebilirim senden. Kiliseyi soymanı istersem, soyacak mısın? İnanılacak bir şey mi bu? Ah, aptal çocuk...”

Beni itip ayağa kalktı.

“Çalıntı galoşlara ihtiyacım yok benim. Galoş giyecek kadar kibar değilim... Küçük bir şaka yaptım sana, o kadar... Bu saflığın için, Paskalya’da izin vereceğim sana, çanı sen çalacaksın, kuleden kente bakarsın...”

“Kentın nasıl olduğunu biliyorum ben.”

“Ama kuleden çok daha güzeldir...”

Çizmelerinin burnunu kara sürterek ağır adımlarla kilisenin köşesine yürüdü. Ben onun arkasından bakarken hüznü, korkarak şöyle geçiriyordum içimden: “İhtiyar gerçekten şaka mı ediyordu, yoksa patron beni denemesi için mi göndermişti onu?” Dükkâna girmeye cesaret edemiyordum.

Saşa koşarak çıktı avluya, bağırmaya başladı:

“Ne işler çeviriyorsun burada?”

Birden deliye dönüp kerpeteni fırlattım ona.

Tezgâhtarla birlikte patronu soyduklarını biliyordum. Bir çift potini veya terliği sobanın borusuna saklıyor, sonra dükkândan çıkarken onları paltolarının yenlerine sokup gidiyorlardı. Hiç hoşlanmıyordum bundan ve korkuyordum, patronun nasıl köpüreceğini düşünüyordum.

“Hırsızlık mı ediyorsun sen?” diye sordum Saşa’ya.

“Benim bir şey çaldığım yok,” dedi sert bir tavırla, “baş tezgâhtar çalışıyor. Ben yalnızca yardım ediyorum ona. ‘Yardımcı ol bana!’ diyor. Yardımcı olmazsam bir kötülük eder bana. Patron da dünkü tezgâhtar zaten! Her şeyi biliyor, tahmin ediyordur! Sakın sesini çıkarma!”

Saşa böyle derken aynaya bakıyor, parmaklarını baş tezgâhtarın yaptığı gibi aşırı açarak saçlarını düzeltiyordu. Dükkânda benden daha kıdemli, daha üstün olduğunu her an göstermeye çalışıyordu bana; sesini kalınlaştırarak kolunu öne uzatıp beni iterek bağıırıyordu, emirler veriyordu. Ondan daha uzun boylu, daha kuvvetliydim, ama sıska ve beceriksizdim. Oysa o tıknazdı, bedeni yumuşaktı ve yağ bağlamıştı. Redingotunun, pantolonunun içinde pek önemli, ağırbaşlı biri gibi geliyordu bana; ama hoş olmayan, komik bir şey vardı onda. Tuhaf bir kadın olan, iyi biri mi yoksa kötü biri mi olduğu pek anlaşılamayan aşçı kadından nefret ediyordu.

Kadın simsiyah, çakmak çakmak gözlerini açarak şöyle diyordu:

“Benim dünyada en çok sevdiğim şey kavgadır. Kavga olsun da, nasıl olursa olsun. İster horozlar kavga etsin, ister köpekler, ister köylüler... Hepsi aynıdır benim için!”

Avluda horozlar veya güvercinler kavga edecek olsa, işi gücü bırakıp bitene kadar kavgayı sağır dilsiz biri gibi pencereden seyrediyordu. Akşamları Saşa ile bana şöyle diyordu:

“Ne diye boş boş oturuyorsunuz çocuklar, kalkıp biraz kavga etsenize!”

Saşa kızılıyordu ona.

“Aptal karı, ben çocuğun değilim senin. Bu dükkânın ikinci tezgâhtarım!”

“Ama ben karşında öyle birini görmüyorum. Evlene kadar benim gözümde çocuksun sen!”

“Salak karı, akılsız...”

“Şeytan akıllıdır, ama Tanrı sevmez onu.”

Aşçı kadının bu tür söylemleri Saşa’yı çok sinirlendiriyordu, kızdırmaya çalışıyordu kadını, ama kadın ona küçümser bir tavırla yan yan bakarak şöyle diyordu:

“Ah sen, hamamböceği, Tanrı’nın yanlış yarattığı şey!”

Saşa birçok kez, uyurken aşçı kadının yüzüne ayak kabı boyası veya kurum sürmem, yastığına topluiğne koymam ya da bu çeşit başka “şakalar” yapmam için kandırmaya çalışıyordu beni; ama korkuyordum ben aşçı kadından, uykusu çok hafifti çünkü, geceleri sık sık uyanıyordu. Uyanıp lambayı yakıyor, karyolasında oturuyor, gözlerini dikip köşede bir yere bakıyordu. Bazen yanıma geliyor, beni uyandırıp hırıltılı bir sesle rica ediyordu:

“Uyuyamıyorum, Alekseyciğim, bir korku var içimde, biraz konuşur musun benimle?”

Uyku arasında bir şeyler anlatıyordum ona. Yanımda sessiz oturuyor, ileri geri sallanıyordu. Onun ateş gibi yanan bedeninden balmumu, günlük kokuları geliyordu burnuma, yakında öleceğini hissediyordum. Belki de o anda yüzükoyun yere kapaklanacak, ölüverecek diye geçiriyordum içimden. Korkumdan sesimi yükselterek anlatmaya başlıyordum, ama susturuyordu beni.

“Şişş! Pislikler uyanacaklar... benim sevgilin olduğumu düşünecekler sonra...”

Yanımda her zaman aynı pozda oturuyordu: Öne eğilmiş, dizlerinin arasına soktuğu ellerini sivri kemikli ba-

caklarıyla sıkarak. Göğsü tahta gibiydi; hatta, kalın keten bezi gömleğinin arasından kaburgaları kuruyup dağılmış bir fiçinin çemberleri gibi görünüyordu. Uzun süre sessiz oturduktan sonra birden şöyle fısıldıyordu:

“Bunca sıkıntıyı çekmektense ölsem daha iyi...”

Kimi zaman şöyle sorardı birisine:

“Ben yeterince yaşamadım mı dersin?”

“Hadi uyu!” derdi sözümü yarıda kesip; öne eğilip kalkar, mutfağın karanlığında uzaklaşır, sessizce kaybolurdu.

“Cadı!” derdi Şaşa arkasından.

“Yüzüne karşı söylesene bunu!” derdim.

“Korkacağımı mı sanıyorsun?”

Ama hemen yüzünü buruşturarak şöyle derdi:

“Evet, söyleyemem! Belki gerçekten cadıdır...”

Aşçı kadın herkese karşı kaba, sertti; bana karşı da hiçbir konuda yumuşak değildi. Sabahın altısında bacağımdan çekerek bağıyordu:

“Yattığın yetti! Git odun getir hadi! Semaveri koy! Patates soy!..”

Saşa uyanıyor, söyleniyordu:

“Ne diye bağırp duruyorsun, be kadın? Patrona söyleyeceğim seni, bırakmıyorsun, uyuyalım...”

Aşçı kadın kupkuru kemiklerini hızla hareket ettirerek mutfakta yürüyor, uykusuz, çakmak çakmak gözlerini Şaşa’ya dikiyordu:

“Vay!.. Tanrı’nın yanlış yarattığı şey! Sen benim piçim olacaktın ki, gösterecektim sana...”

“Pis kadın...” diye küfrediyordu Şaşa ve dükkâna giderken yolda akıl veriyordu bana: “Öyle bir şey yapmalıyız ki, işten çıkarsınlar bu kadını. Çaktırmadan, yemeklere fazladan tuz koymalıyız. Yaptığı yemekler fazla tuzlu olursa, kovacaklardır onu. Ya da gazyağı dökeriz! Neden aptal aptal bakıyorsun yüzüme?”

“Ne diyorsun?”

Öfkeyle homurdanıyordu:

“Korkak!”

Aşçı kadın gözümüzün önünde öldü: Semaveri kaldırmak için eğilmişti; göğsünden biri itmiş gibi birden yere çömeldi, sonra sessizce, kollarını öne uzatarak döşemeye uzandı. Ağzından kan geliyordu...

İkimiz de onun öldüğünü hemen anlamıştık, korkudan donup kalmıştık, bir şey söyleyecek durumda değildik. Sonra Saşa koşarak çıktı mutfaktan; bense, ne yapacağımı bilemeden pencerenin yanında duvara dayanmış, duruyordum. Patron geldi, yere diz çöküp aşçı kadının yüzünü eliyle yokladı:

“Gerçekten de, ölmüş... Çok tuhaf!”

Köşeye gidip Mucizeci Aziz Nikola'nın küçük tasviri önünde haç çıkardı, bir süre dua ettikten sonra hole seslendi:

“Kaşirin, koş, polise haber ver!”

Polis geldi, olduğu yerde bedeninin ağırlığını bir bacağından ötekine vererek çay içip gitti. Sonra gene geldi. Bu kez yanında bir de yük arabası vardı. Aşçı kadını bacaklarından ve başından tutup sokağa çıkardılar. Patronun karısı holden bakıp seslendi bana:

“Yerleri yıka!”

Patron da şöyle dedi:

“İyi ki gece ölmedi...”

Bunun neden daha iyi olduğunu anlayamadım. Akşam yattığımızda Saşa olağanüstü yumuşak bir sesle seslendi:

“Lambayı söndürme!”

“Korkuyor musun?”

Yorganı başına çekti, bir şey söylemeden, öyle uzun süre kaldı. Çok sessiz bir geceydi, sanki bir şeyin sesinin duyulması, olması bekleniyordu. Bir saniye sonra kilise-

nin çanı çalacak, kentte herkes koşturmaya, bağrışmaya başlayacak, korku dolu büyük bir kargaşa olacak gibi geliyordu bana.

Saşa yorganın altından burnunu çıkarıp mırıldanarak bir öneride bulundu bana:

“Gel, seninle birlikte sobanın üzerinde yatalım¹, olur mu?”

“Ama sıcaktır sobanın üstü...”

Bir an sustuktan sonra ekledi Saşa:

“Peki ölen kadın birden... Hı? Cadı böyle olur işte... Uyuyamıyorum...”

“Ben de.”

Saşa ölülerden, mezarlarından çıkıp gece yarısında kentte nasıl dolaştıklarından, yaşadıkları yerleri, akrabalarının aradıklarından bahsetmeye başladı.

Alçak sesle şöyle diyordu:

“Ölüler yalnızca yaşadıkları kenti bilirlermiş, ama sokağı, evi hatırlamazlarmış...”

Karanlık sanki daha koyulaşıyor, sessizlik giderek yoğunlaşıyordu. Saşa başını yastıktan kaldırıp sordu:

“İster misin, benim sandıkta neler var, bakalım?”

Sandığında neler olduğunu uzun süredir merak ediyordum. Her zaman asma kilitle kilitliyordu sandığını ve açarken son derece tedbirli oluyordu. İçine bakacak olduğumda, kabaca soruyordu:

“Neden baktın? Bir şey mi istemiştin?”

Önerisini kabul ettiğimde kalkıp yatağının içinde oturdu, ayaklarını aşağıya sarkıttı, emreder bir tavırla sandığı yatağın üzerine çıkarmamı, yanına bırakmamı söyledi. Anahtar küçük haçıyla birlikte boynunda asılıydı. Saşa mutfağın karanlık köşelerine şöyle bir baktıktan

1. Evlerde kullanılan bazı Rus sobaları, üzerinde yatılabilecek şekilde, sedir gibi yapılmıştır. (Y.N.)

sonra pek kibirli, yüzünü buruşturdu, asma kilidi açtı, sandığın kapağını, sanki sıcakmış gibi üfledikten sonra nihayet kaldırdı, içinden birkaç parça iç çamaşırını çıkardı.

Sandık yarısına kadar ilaç kutularıyla, değişik renkte çay paketleriyle, boya ve sardalye kavanozlarıyla doluydu.

“Bu ne böyle?”

“Şimdi görürsün...”

Sandığı bacaklarının arasına aldı, üzerine eğildi, alçak sesle, şarkı söyledi:

“Gökyüzünün Çarı’na...”

Sandıkta oyuncaklar görmeyi bekliyordum. Hiç oyuncaklarım olmamıştı ve onları her zaman küçümsüyordum gibi yapardım, ama bir yandan da sahiplerini kıskanırdım. Bu kadar ciddi biri olan Saşa’nın böyle şeyleri olması çok hoşuma gitmişti. Oysa göstermekten utanıyordu onları, ama anlıyordum onun bu utangaçlığını.

İlk kutuyu açıp içinden bir gözlük çerçevesi çıkardı, burnunun üzerine taktı, yüzüme sert sert bakarak şöyle dedi:

“Camlarının olmaması hiç önemli değil, bu da bir çeşit gözlük işte!”

“Ver de bir bakayım!”

Açıkladı bana:

“Sana olmaz. Koyu renk gözler içindir bu, oysa senin gözlerin sanki açık renk.”

Patron gibi gırtlığını temizledi. Ama o anda korkuyla bakındı mutfağın her yanına.

Ayakkabı boyası kutusunda çeşit çeşit düğmeler vardı. Ciddi, mağrur bir tavırla açıklama yapmaya başladı:

“Bütün bunları sokaktan topladım! Kendim topladım. Toplam otuz yedi düğme var burada...”

Üçüncü kutuda gene sokaklardan toplanmış bakır, büyük çengelliğneler, kırık veya aşınmış çizme kabarıları, tek ayakkabı veya terlikler, bakır kapı kolları, kırılmış,

kemikten baston topuzları, genç kız tarakları, bir “Rüya Tabirleri ve Kehanet” kitabı, ayrıca böyle değerli daha birçok şey vardı.

Atılmış bez parçaları, kemikler toplarken böyle ufak tefek şeylerden bir ayda kolaylıkla, belki on kat fazlasını toplayabilirdim. Saşa'nın sandığındakiler umutsuzluğa düşürmüştü beni, utanmıştım, onun adına üzülmiştim. Oysa o her birini dikkatle inceliyor, parmaklarıyla okşuyordu. İri dudakları gururla öne çıkıyor, fırlak gözleri sevecen, kaygılı bakıyor, ama gözündeki gözlük çocuk yüzünü komik yapıyordu.

“Ne yapacaksın bunları?”

Gözündeki camsız gözlüğün çerçevesinin içinden şöyle bir baktı bana, çocuksu gevrek sesiyle sordu:

“Bunlardan birkaçını sana hediye etmemi ister misin?”

“Hayır, istemem...”

Besbelli, olumsuz cevabımdan, hazinesine yeterince ilgi göstermediğimden incinmiş olacak, sesini alçalttı.

“Havluyu getir, hepsinin tozunu alalım, çok tozlanmışlar...”

Her şeyin tozunu aldıktan, hepsini yerli yerine yerleştirdikten sonra yatağa uzanıp yüzünü duvara döndü. Yağmur yağıyor, çatıdan sular akıyor, rüzgâr pencereleri dövüyordu.

Saşa bana dönmeden, “Acele etme,” dedi, “hava düzeldiğinde sana öyle bir şey göstereceğim ki, inanamayacaksınız!..”

Yatmaya hazırlanıyordum, bir şey söylemedim.

Aradan daha birkaç saniye geçmişti ki, birden fırladı yattığı yerden, duvarı tırmalayarak inanılmaz bir kararlılıkla, “Korkuyorum ben...” dedi. “Tanrım, korkuyorum! Yardım et bana, Tanrım! Nasıl bir şeydir bu?”

Ben de çok korkmuş, donup kalmıştım: Aşçı kadın,

avluya bakan pencerenin önünde, sırtı bana dönük, başını eğmiş, alnını cama dayamış bir halde, hayattayken, horozların dövüşünü seyrettiği gibi duruyor gibi gelmişti bana.

Saşa, duvarı tırmalayarak bacaklarını sallayarak hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu. Hiçbir yere bakmadan, kızgın korlar üzerinde yürüyor gibi zorlukla mutfağın karşı köşesine yürüdüm, Saşa'nın yanına girip yattım.

Bitkin düşene kadar ağladıktan sonra uyuduk.

O olaydan birkaç gün sonra bir bayramdı, gün ortasına kadar satış yaptık, evde yemeğimizi yedik, yemekten sonra patronlar yattıklarında Saşa gizlice, "Gidelim!" dedi bana.

Biraz sonra inanamayacağım şeyi göreceğimi anlamıştım.

Bahçeye çıktık. İki evin arasında dar bir toprak şeridinde yaşlı on beş ıhlamur ağacı vardı. Kalın bedenlerini yeşil likenler kaplamıştı; siyah, çıplak dalları ölü gibi yükseliyordu. Ve tek bir karga yuvası yoktu bu dallarda. Ağaçlar mezarlıklardaki heykelleri andırıyordu. Bahçede bu ıhlamurlardan başka hiçbir şey yoktu. Ne bir çalı ne bir ot... Patikadaki toprak iyice çığnenmiş, dökme demir gibi siyahtı. Geçen yılın kurumuş yapraklarının altından görünen çıplak toprak da, beklemiş su gibi küflenmiş, siyahtı.

Saşa, çitin köşesine kadar yürüdü, bir ıhlamurun altında durdu, gözlerini iri iri açıp komşu evin loş ışıklı pencerelerine baktı. Yere çömeldi, elleriyle yaprakları eşeledi, kenara itti; kalın bir kök görüldü; kökün yanında, toprağa iyice gömülmüş iki tuğla vardı. Saşa tuğlaları çıkardı. Onların altından bir parça çatı sacı çıktı, nihayet sacın altında dört köşe bir tahta ve tahtanın altından, kökün dibine doğru inen büyük bir delik görüldü.

Saşa bir kibrit çaktı, bir mum parçasını yakıp deliğin içine soktu.

“Bak!” dedi. “Ama korkmayacaksın...”

Besbelli, kendisi de korkuyordu: Mum elinde titriyordu çünkü, yüzü bembeyazdı, dudaklarını tuhaf bir biçimde sarkıtmıştı, gözlerinde yaş vardı, boştaki elini usulca arkasına attı. Onun korkusu bana da geçti. Kökün altındaki boşluğa büyük bir dikkatle, çekinerek baktım. Boşluğun üzerindeki kök, bir kemer gibi duruyordu. Şaşa boşluğun dibinde üç mum birden yaktı, içerisi mavi bir ışıkla aydınlandı. Orası oldukça büyük, kova gibi derin, ama daha geniş bir yerdi. Duvarları çeşitli renklerde cam parçalarıyla, porselen çay takımı kırıklarıyla kaplıydı. Ortada basma bezle örtülü yüksekçe bir yerde, kurşuni renk kâğıtla kaplı, yarısına kadar sırmalı kumaş gibi bir bezle örtülü küçük bir tabut vardı. Tabutun örtüsünün altından gri kuş ayakları ile sivri gagalı bir serçe başı görünüyordu. Tabutun yanında bir kitap rahlesi, rahlenin üzerinde küçük bir haç vardı. Rahlenin çevresinde, gümüş ve altın rengi şekerleme kâğıtlarına sarılı şamdan da üç mum yanıyordu.

Mumların alevleri oyuğun çıkışına eğilmişti. İçeride değişik renklerde ışıltılar, gölgeler vardı. Mumun, ılık toprağın kokusu yüzüme vuruyordu; gözlerimi etkiliyor, parçalanmış bir gökkuşağı gibi oynuyordu. Bütün bunlar beni can sıkıcı bir şaşkınlığa sokmuştu, korkumu ise bastırıyordu.

“Güzel mi?” diye sordu Şaşa.

“Neden yaptın sen bunu?”

“Bir şapel,” diye açıkladı. “Nasıl, benzemiş mi?”

“Bilmiyorum.”

“Serçe öldü! Belki o da bir aziz olacaktır. Çünkü suçsuz yere acılara katlandı, çile çekti...”

“Sen bulduğunda ölmüş müydü?”

“Hayır, ambara girmişti, şapkamı üzerine kapadım, boğdum.”

Gorki'nin daha önce Türkçede *Ekmeğimi Kazanırken* adıyla yayımlanan bu eseri, yazarın *Çocukluğum, İnsanlar Arasında* ve *Benim Üniversitelerim*'den oluşan ünlü otobiyografik üçlemesinin ikinci kısmıdır.

Kendi deneyimlerinden yola çıkarak Rusya'nın toplumsal hayatını bütün yönleriyle anlatan Gorki, bu kitapta akrabalarından ayrılarak yabancı insanlar arasında çalışmaya başladığı dönemi anlatır. XX. yüzyıl başı Rusya'sının gergin havası, insan tipleri, günlük hayatı ve tarihi, gençliğe adım atan bir çocuğun gözünden son derece yalın bir dille tasvir edilir. Yayımlandığı dönemde bir eleştirmen eseri şöyle övmüştü: "Sürükleyici bir şekilde okunan bu kitap o kadar şaşırtıcı bir yalınlıkla yazılmış ki, bu ancak Maksim Gorki'nin kendine özgü içtenliğiyle anlatılabilir." Çağdaşlarından biriye yazdığı mektubunda şöyle diyordu: "Romanınızı elimden bırakmadan okuyorum... Özellikle kadınların tasviri çok derinden etkiliyor. Bu acımasız çağda unutmamamız gereken bir tek şey var, o da eğer mekanik hayvanlara dönüşmediyse, bunu kadınlarımızın yaşamı koruma yeteneğine borçluyuz. Siz bunu çok güzel, zarif ve derin bir şekilde anlatmışsınız."

#dünyaklasikleri #rusklasikleri #yabancılık #gündelikhayat #ekmek
#kadınlıkdurumu #duygusaleğitim

Kapak resmi: Viktor Vasnetsov

📧 canyayinlari.com 🐦 twitter.com/canyayinlari 📘 facebook.com/canyayitsevi

ISSN 978-975-07-3946-0

9 789750 739460